

ЗАСНУВАННЯ КАРЛОМ IV ЛЮКСЕМБУРГОМ УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ ТА ЙОГО РОЗВИТОК У 50 – 70-ТІ РОКИ XIV СТОЛІТТЯ

Дмитро Ільницький¹

аспірант кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна

Email: dmytro.ilnytskyi@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0000-0734-8163>

У статті висвітлено заснування Карлом IV Люксембургом (1316 – 1378) університету в Празі та його розвиток у 50 – 70-ті роки XIV століття. Наукова новизна полягає в комплексному дослідженні генезису університету через призму його інституційного становлення. Перша спроба заснування університету в чеських землях була здійснена королем Вацлавом II (1271 – 1305), яка завершилася невдачею через опір знаті. Ситуація змінилася з приходом до влади Карла VI. Зійшовши на престол Богемії, а далі й Священної Римської імперії, Карл IV прагнув звеличити Прагу та забезпечити розвиток своїх земель. Було проведено успішні переговори з папою Климентом VI (1291 – 1352), який видав буллу з дозволом на відкриття університету у Празі. Далі Карл IV видав дві грамоти, якими надав університету відповідний юридичний статус та привілеї. Навчання в університеті розпочалося в 1347 році, за участю як місцевих, так і запрошених з з-за кордону викладачів. Викладачі самостійно забезпечували навчальний процес та облаштовували місце проведення навчання. Згодом були створені більш організовані форми освітніх інституцій – колегіуми, найвідомішими з яких є Кароліnum та колегіум Всіх Святих. Модель організації Празького університету сформувалася шляхом синтезу Паризької та Болонської моделей устрою середньовічних університетів. В 1360 році за ініціативою Арношта з Пардубиць (1297 – 1364) було створено перший статут Празького університету, який визначав повноваження ректора, загальних зборів університету, ради університету, порядок обрання ректора та членів ради, визначав поділ на нації. Університет складався з чотирьох факультетів, які регламентували порядок навчання профільного предмету. Факультетами управляли декани та їх ради. На усіх факультетах можна було здобути дві вчені ступені – бакалавр та магістр – підставою для здобуття яких було складання відповідних іспитів. Магістри могли отримати право на ведення викладацької діяльності. В 1372 році на базі юридичного факультету Празького університету було створено незалежний юридичний університет. Празький університет став першим в Центрально-Східній Європі та відігравав значну роль в історичному розвитку чеських земель.

Ключові слова: Празький університет, Карл IV Люксембург, Арношт з Пардубиць, статут університету, Кароліnum.

Постановка проблеми. Перші університети з'явилися в Європі в XI – XII століттях в Болоньї, Парижі, Модені та інших містах Європи. Першим та найстарішим університетом (Alma Mater Studiorum) Європи є Болонський університет, який почав своє фактичне функціонування у 1088 році з декількох приватних шкіл юриспруденції. Він поклав початок Болонській моделі устрою університетів, яка справила визначальний вплив на розвиток вищої освіти в середньовічній Європі. На Латеранському соборі в Римі (1215), рішенням папи Інокентія III (1161–1216) було постановлено, що при кожному кафедральному соборі повинен бути присутній хоча б один магістр вільних наук, який викладатиме свої предмети священникам цього храму. На виконання цього рішення в Празі при церкві Святого Віта існувала школа (stadium generale minus), де викладалися предмети факультету вільних мистецтв. Перша спроба заснування закладу вищої освіти була здійснена за правління Вацлава II (1271 – 1305). Зійшовши на престол, Вацлав II став оточувати себе освіченими представниками духовенства та інтелігенції. Він бачив потребу у заснуванні власного університету в Празі, оскільки навчання в іноземних університетах не могло дати необхідну кількість освічених людей для

розвитку держави та наповнення освіченими людьми державного апарату. Однак чеська знать, яка мала на той час велику вагу в управлінні державою, бачила загрозу в тому, що Вацлав II почне замінювати представників знаті й таким чином відтіснить їх від прийняття рішень. Вацлав II також закріплював особливий статус свого правління (dominium speciale), що також стало чинником спротиву шляхти появі університету, оскільки вона вважала його джерелом нових правових відносин, які могли зруйнувати привілеї шляхти. Заснування університету також могло посилити владу духовенства, яке було для короля противагою знаті. Саме тому на сеймі в 1294 році, пропозиція Вацлава II щодо заснування закладу вищої освіти в Празі не знайшла підтримки. Тільки з приходом до влади в чеських землях Карла IV (1291 – 1352), виникла ситуація коли заснування університету стало можливим. Карл IV навчався у Паризькому університеті та усвідомлював значення освіти й науки для процвітання країни. Втілюючи своє бачення держави, він перейшов до заснування університету як до однієї з ключових інституцій країни [Betts, 1948, p. 61; Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 21–24; Havránek et al., 1986, s. 5; Havránek, Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 8; Kalousek, 1878,

¹ © Ільницький В.

s. 60; Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 7; Patzak, 1939, p. 83; Spěváček, 1988, s. 1–3; Štemberková, Ployhar. and Univerzita Karlova, 1995, s. 6; Tomek, 1849, s. 1–6, Ткаченко, 2015, с. 105].

Метою дослідження є висвітлення процесу заснування університету в Празі та дослідження становлення його організаційної структури та особливостей функціонування.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- Простежити отримання необхідних дозволів для заснування університету.
- Розглянути основні типи університетів тогочасної Європи та обґрунтувати вибір моделі для Празького університету.
- Дослідити ранні етапи формування організаційної структури університету.
- Описати специфічні риси структури Празького університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія Празького університету є важливим напрямком досліджень у чеській та західноєвропейській історіографії через його значний вплив на суспільно-політичний розвиток чеських земель.

У 1849 р. Вацлав Томек опублікував фундаментальну працю «Історія Празького університету», присвячену п'ятсотліттю цього навчального закладу. Учений став першим дослідником, який системно вивчив університетські архіви та зіставив їх з іншими джерелами, що дозволило більш повно розкрити історію Празького університету. Дослідження В. Томека є першою спробою комплексної реконструкції ранньої історії Празького університету [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 132].

Відтак через сто років після появи праці В. Томека медієвіст Вацлав Халоупецький оприлюднив монографію про історію Празького університету, у якій докладно висвітлив його розвиток упродовж XIV ст. Серед іншого, в цьому виданні опубліковано та проаналізовано правові акти створення університету: булла папи Климента VI від 26 січня 1347 року, грамоти Карла IV від 1348 та 1349 років, а також найдавніше свідчення про присвоєння вченого ступеня від 1359 р. [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948].

Вагомим є внесок у вивчення окресленої проблеми Їржі Спєвачека, який комплексно дослідив процес заснування університету. На думку вченого, при його створенні Карл IV керувався передусім чеськими державними інтересами. Авторитет монарха було використано радше як допоміжний засіб для надання закладу необхідного юридичного статусу та привілеїв [Spěváček, 1988].

Сучасні напрацювання чеських істориків представлені комплексним дослідження історії університету, яке підготували Івана Чорнейова та Міхал Сватош [Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995], а також Франтішек Шмагель [Šmahel, 2016]. Використовуючи широкий спектр джерел доступних на сучасному етапі, автори представляють сучасну інтерпретацію заснування та розвитку університету, створюючи цілісну картину його історії.

Західна історіографія представлена статтями

Р. Беттса [Betts, 1948] та В. Патцака [Patzak, 1939], в яких описується стан вищої освіти на момент появи Празького університету та ранні етапи його розвитку. В українській історіографії заснування Празького університету стисло розглядається у статті О. Антонової та О. Дубасенюк [Антонова & Дубасенюк, 2015], в контексті розвитку закладів вищої освіти в Центрально-Східній Європі.

Джерельною основою дослідження стали установчі документи, які заклали юридичне підґрунтя створення університету, та свідчення про випуск студентів: булла папи Климента VI про заснування університету у Празі [Clemens VI et al, 1948, s. 113–115], грамота Карла IV, як короля Богемії, про заснування Празького університету [Karel IV et al, 1948a, s. 117–119], грамота Карла IV, як імператора Священної Римської Імперії, про заснування Празького університету [Karel IV et al, 1948b, s. 121–122], Свідчення Арношта з Пардубиць про здобуття Індрихом Янумом ступеня магістра [Arnost z Pardubic et al, 1948, s. 124–125].

Виклад основного матеріалу. Після сходження на престол, Карл IV прагнув зробити Прагу інтелектуальною столицею імперії, а це не було б можливим без заснування університету. Для заснування університету потрібен був дозвіл папи, оскільки без нього бакалаври та магістри не були б визнані іншими університетами. Карл IV та його соратник Арношт з Пардубиць провели переговори з папою Климентом VI щодо відкриття університету в Празі обґрунтовуючи необхідність його відкриття відсутністю в його королівстві та сусідніх землях закладів вищої освіти. Основою успішного завершення переговорів ймовірно були хороші стосунки Карла IV та Климента VI, який був наставником Карла IV під час його навчання у Паризькому університеті [Čornejová, Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 32–35; Havránek et al., 1986, s. 6; Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 7; Spěváček, 1988, s. 7; Tomek, 1849, s. 7–9].

Заснування університету було здійснено за допомогою трьох документів. Першим з них була булла папи Климента VI (П'єр де Розьєр) видана від 26 січня 1347 року в Авін'йоні, яка дозволяла відкриття університету (stadium generale) у Празі. В буллі було вказано, що саме Карл IV звернувся з проханням про заснування університету. Булла дозволила також викладання усіх наук (медицина, право, теологія, вільні мистецтва), студенти та викладачі мали користуватися всіма правами та свободами прийнятими для університетів того часу, право викладання для магістрів (licentiam docendi). Для відкриття університету та надання йому належної легітимності та підтримки було потрібне також схвалення сейму. В лютому 1348 року Карл IV провів загальний сейм, який схвалив створення університету. Рішення сейму було закріплене 7 квітня 1348 року грамотою Карла IV як короля Богемії, яка стала другим документом, що засновував університет. В грамоті вказано, що заснування університету призначене для забезпечення освіти для мешканців чеських земель вдома, гарантує юридичний захист та підтримку студентам та викладачам, визначає Болонський та Паризький університети зразками для новоствореного

закладу вищої освіти. Останнім документом, що підтвердив заснування Празького університету, була грамота Карла IV як німецького короля та імператора Священної Римської Імперії, видана 14 січня 1349 року в місті Айзенах. Грамота підтверджує заснування Празького університету та надає йому всі права та свободи, якими користувалися університети, зокрема в Італії, під владою німецьких королів та імператорів, та додає звільнення від податків студентів, викладачів та їх слуг [Betts, 1948, p. 61–62; Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 26–28, 31–32, 47; Clemens VI et al, 1948, s. 113–115; Čornejová, Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 34–36; Havránek et al., 1986, s. 7–9; Havránek, Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 8–11; Kalousek, 1878, s. 60–61; Karel IV et al, 1948a, s. 117–119; Karel IV et al, 1948b, s. 121–122; Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 8–9; Patzak, 1939, p. 84–86; Rashdall, 1895, p. 214; Šmahel, 2016, s. 43; Spěvák, 1988, s. 7, 10, 18; Štemberková & Ployhar and Univerzita Karlova, 1995, s. 6, 8; Tomek, 1849, s. 7–11; Антонова & Дубасенюк, 2015, с. 3].

Погляди істориків щодо того, який документ заснував Празький університет, різняться: деякі вчені вважають таким документом буллу папи Климента VI. Автор статті в цьому питанні поділяє думку Їржі Спєвачека, який вважає, що це саме грамота Карла IV як короля Богемії. Папська булла не була необхідною умовою заснування університету, оскільки був прецедент заснування університету в Неаполі, який був створений і тільки згодом отримав папську буллу. Грамота Карла IV як німецького короля та імператора Священної Римської Імперії тільки підтверджувала привілеї в рамках імперії та констатувала фактичне створення університету [Spěvák, 1988, s. 8, 13].

Навчання в Празькому університеті розпочалося в 1347 році, після того, як перші викладачі, почали читати лекції та проводити диспути. На думку автора статті, початок фактичного функціонування університету, ще до оголошення засновницької грамоти Карла IV, спричинений саме зусиллями короля та його соратників, спрямованих на успішне заснування університету. Навчання почали як місцеві викладачі з монастирів та і залучалися закордонні викладачі, які викладали у монастирях францисканців та домініканців та у соборі святого Віта. Перші вчені ступені були надані вже в 1349 році. Крім магістра Микулаша з Лоуна з ордену святого Августина, який почав читати лекції з теології в 1347 році в загальному залі августинського монастиря святого Томи в Празі, були ще магістри теології, які читали лекції у своїх монастирях – домініканці Ян з Дамбаха та Ян Моравець. Теологію викладали також випускник Паризького університету Адальберт Блудоніс та Петр з Білини. В 1350 році для викладання церковного права прибув Буонсінйоре де Буонсінйоріні (Buonsignore de Buonsignorini) з Болонського університету. Церковне право також викладав канцлер архієпископа Арношта з Пардубиць – магістр Стефан. Медицину викладав Бальтазар із Домжаліц. Магістр Вальтер, магістр вільних наук та бакалавр філософії, який був лікарем Яна Люксембурзького та самого Карла IV, за дорученням Карла IV почав викладати медицину та інші вільні науки. До Праги також було запрошено для

викладання медицини Бальтазара де Марцеллініса з Тоскани. Ці викладачі поклали початок навчанню в Празькому університеті [Betts, 1948, p. 63; Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 49–50, 55; Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 39–40, 135, 164; Havránek et al., 1986, s. 13–14; Havránek & Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 11–12; Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 9–10; Šmahel, 2016, s. 25–26, 94, 232; Spěvák, 1988, s. 20–22; Thomson, 1950, p. 6; Tomek, 1849, s. 7–9, 11–13].

Початкове фінансування викладання в університеті здійснювалося за власні кошти Карла IV. В 1352 році було запроваджено спеціальний податок з духовенства за дорученням архієпископа Арношта з Пардубиць. На зібрані кошти в 1357 році були придбані села та майно, які надалі повинні були приносити постійний дохід для забезпечення безперервного фінансування потреб університету. Королівський привілей від 1 березня 1358 року надавав університету звільнення від усіх податків і бути у юрисдикції тільки королівського суду [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 45–46; Čornejová, Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 39–40; Havránek et al., 1986, s. 9; Havránek & Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 12; Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 9; Spěvák, 1988, s. 18; Štemberková & Ployhar and Univerzita Karlova, 1995, s. 8; Tomek, 1849, s. 13–15].

На початку свого існування університет не мав якоїсь центральної будівлі, адже для заснування університету наявність фізичного місця проведення не була обов'язковою. Головною умовою було отримання офіційних документів наділяли університет правами та привілеями, що давали змогу навчати та надавати вчені ступені та гарантували його автономію та авторитет у світі. Всі визначні події в житті університету проводилися в резиденції архієпископа або соборі святого Віта [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 51; Patzak, 1939, p. 87; Tomek, 1849, s. 45–47].

Магістри, які планували викладати, мали самостійно забезпечити приміщення для занять. З початку існування університету, тільки магістр теології Стефан, який викладав церковне право, мав місце викладання у соборі Святого Віта, та магістр Вальтер, який отримав в управлінні Тинську школу та викладав там. Деякі викладачі, будучи монахами, викладали у своїх монастирях, інші викладачі засновували школи у своїх власних оселях. Школи подібного типу називалися бурсами (bursy), а їхніх студентів бурсаками (bursarii або combursales). Студенти не тільки навчалися в бурсах, а й проживали та харчувалися, сплачуючи за ці послуги своєму викладачу. Пізніше в статуті було встановлено заборону студентам на проживання окремо від своїх наставників. Утримувачі бурс не могли приймати до них не членів університетської спільноти [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 51, 73; Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 10; Patzak, 1939, p. 87; Spěvák, 1988, s. 21; Tomek, 1849, s. 45–46].

Ще одним видом організації навчання були колегіуми. На відміну від бурс, де викладач організовував навчання, а студенти лише оплачували його послуги, колегіуми являли собою зібрання магістрів, організоване королем чи іншою особою, яке було зобов'язане

проводити лекції відповідно до мети колегіуму. Для забезпечення свого функціонування, колегіум отримував фінансування вигляді майна чи доходу. Студенти колегіуму мали дотримуватися цілібату. Колегіумом керував ректор, який опікувався щоденним життям колегіуму та майном, який обирався на щорічній основі. Колегіум мав статус незалежної структури, яка мала власний статут та не була залежною від університету та факультетів у повсякденному управлінні. Оскільки колегіуми належали до університету, то не могли приймати на навчання не членів університету, у викладачі колегіуму були зобов'язані дотримуватися встановлених факультетами правил викладання [Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 10; Tomek, 1849, s. 47–48].

30 липня 1366 року Карл IV заснував перший колегіум названий на його честь Кароліум (Collegium Caroli) та призначений для потреб факультету вільних мистецтв. Грамоту про заснування колегіуму було підписано у присутності Оттона маркграфа Бранденбурга, Рудольфа принца Саксонського, архієпископа Праги, єпископа Оломоуцького та інших знатних осіб. Основною метою створення колегіуму було забезпечення викладачів та студентів освітнім простором з безкоштовним проживанням та харчуванням, що мало особливе значення для представників бідних верств населення. Існування колегіуму також слугувало зменшенню міграції викладацького складу до інших університетів. Карл IV та архієпископ Микулаш ще до заснування колегіуму призначили перших шість магістрів, які своєю чергою обрали ще шістьох магістрів і спільно підготували статут колегіуму. Відповідно до статуту в колегіумі повинні були викладати дванадцять магістрів вільних мистецтв, два з яких мали мати ступені в теології, а інші були зобов'язані її вивчати. Керував колегіумом ректор, якого обирали поміж себе магістри строком на один рік. До його повноважень входило управління колегіумом та його підрозділами. Колегіум керувався власним статутом. Оскільки колегіум був духовною інституцією, то всі магістри були пов'язані обітницею безшлюбності. З самого початку існування колегіум розміщувався у будинку єврея Лазаря, який знаходився біля центру Праги та був подарованим колегіуму Карлом. Для фінансування зарплат викладачів, утримання гуртожитку та бібліотеки, а також інших фінансових витрат, колегіуму було надано у власність село Почерніце та п'ять копів річного доходу з села Чртусі, а також села Драгельціце, Унебузи, Неначовіце і Голоноги з усіма приналежними землями, придбаними у празького міщанина Йордана Рехцера. Згідно з привілеєм від 23 липня 1367 року землі колегіуму було звільнено від усіх податків крім земельного, а мешканців від усіх податків крім королівських. З метою підвищення престижу випускників колегіуму та їх працевлаштування, Карл IV видав акт про те, що вільні посади каноніків Церкви Всіх Святих, яка була церквою чеських королів з тринадцятого століття, надалі можуть займати тільки випускники Кароліума. 10 листопада 1366 року було отримано буллу папи Урбана V (1310–1370) на підтвердження заснування колегіуму та його привілеїв. В 1370 році Карл IV придбав для бібліотеки Кароліума за 100 гривень срібла бібліотеку

померлого Вілема з Лесткова [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 74; Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 42–45; Havránek et al., 1986, s. 9; Havránek & Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 13; Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 10; Patzak, 1939, p. 87; Rashdall, 1895, p. 218–219; Šmahel, 2016, s. 94, 232; Spěváček, 1988, s. 22, 32; Štemberková & Ployhar and Univerzita Karlova, 1995, s. 8; Tomek, 1849, s. 48–49].

30 липня 1366 року одночасно з заснуванням колегіуму Карла було створено колегіум Всіх Святих, який також називався колегіумом Ангелів (Collegium Omnium Sanctorum alias Angelorum). Каплиця Всіх Святих, яка була приватною каплицею чеських королів, в 1340 році стала церквою. Каноніки каплиці були посадовцями королівської канцелярії та двору. В 1342 році Карл IV заснував при каплиці Всіх Святих у Празькому граді капітул, до якого входив пробст, декан та одинадцять каноніків. Король зберігав за собою право призначати пробста та каноніків, а декан обирався самими каноніками поміж себе. Король представляв магістра, що отримав посаду каноніка, а декан приводив його до сану. Після заснування колегіуму Всіх Святих, Карл IV постановив, що пребенда каноніка капітулу має надаватися виключно найстаршому магістру Карлового колегіуму відповідно до часу вступу. Декан капітулу присягав, що буде надавати пребенди тільки відповідно до постанови Карл IV. З метою спільного проживання членів колегіуму, Карл IV віддав передав колегіуму Всіх Святих будинок каноніка Богути, який знаходився напроти парафії Святого Миколая у Старому Місті Праги. Каноніки мали здійснювати викладацьку діяльність у цьому будинку. Пробст та декан були звільнені від викладання. Для полегшення викладацької роботи каноніків, Карл IV дав їм право зменшити час, відведений на меси та урочисті процесії. 1 січня 1367 року папа Урбан V видав буллу, яка підтверджувала створення колегіуму та вимоги встановлені Карлом IV до членів капітулу. Основною відмінністю між колегіумом Всіх Святих та Кароліумом було те, що колегіум Всіх Святих призначався для старших магістрів вільних мистецтв. Його слухачами були представники королівського двору, шляхетних сімей та високопосадовців Празької єпархії [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 58, 75; Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 47–49; Havránek et al., 1986, s. 9; Havránek & Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 14; Patzak, 1939, p. 87; Rashdall, 1895, p. 219; Šmahel, 2016, s. 95; Spěváček, 1988, s. 32; Štemberková & Ployhar and Univerzita Karlova, 1995, s. 9; Tomek, 1849, s. 49–51].

Згодом було створено медичний та юридичний колегіуми (1373), які були призначені виключно для навчання студентів цих напрямків [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 76]

Частинку від доходу, який передав ректору Вінцент Нідек з Жорельце 7 серпня 1379 року, було направлено на купівлю будинку біля парафії святого Валентина в Старому Місті. Ця споруда була призначена для проживання нужденних студентів Празького університету і вона отримала назву Будинок бідних студентів або Колегія бідних (*domus pauperum*)

studentium, collegium pauperum) [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 76; Rashdall, 1895, p. 219; Šmahel, 2016, s. 97; Spěváček, 1988, s. 32; Tomek, 1849, s. 54].

Середньовічні університети спиралися на одну з двох існуючих моделей: Болонської, у якій студенти мали значний вплив управління університетом, а провідним предметом була юриспруденція та Паризької, де керували викладачі, а провідними предметами були теологія та філософія. При створенні університету Карл IV спирався на організацію по Паризькій моделі, але не встановив чіткої форми університету, прагнучи аби викладачі та студенти дійшли до тієї форми організації, яка б найбільше їм підходила. У Празькому університеті фактично функціонувала модель, яка була по середині між Паризькою та Болонською моделями, схилившись більше до Паризької. Основними правами, якими користувалися середньовічні університети були наступні права: члени університету були під судовою юрисдикцією університетських судів та були невідчужимі світським судам, були звільнені від податків, університет мав право приймати власні статuti, які регулювали його функціонування як самостійної одиниці. Судова юрисдикція та право на звільнення від податків були визначені у привілеї Фридриха Барбароси (1122 – 1190) від 1155 року під назвою Authentica Habita [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 53, 61; Čornejová, Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 30–31; Clemens VI et al, 1948, s. 115; Karel IV et al, 1948b, s. 121–122; Tomek, 1849, s. 16–18].

Статут був важливою ознакою автономії університету. Перший статут, відомий як Ordinationes Arnesti, був виданий 10 квітня 1360 року за ініціативою Арношта з Пардубиць, який був канцлером університету та архієпископом Празьким. До створення статуту, не було ніяких органів управління, крім загальних зборів університету, згідно з рішенням яких ректор виконував свої обов'язки. Для збалансування Паризької та Болонської моделей всередині університету, було постановлено, що ректор та проректор мають походити з різних факультетів – юридичного та факультету вільних мистецтв. Це правило не стосувалося ректорів з медичного та теологічного факультетів. Статут визначав повноваження ректора, його ради та загальних зборів університету та те, що є тільки один університет та один ректор. Статут, печатка та перстень були частиною регалій ректора. На замовлення Карл IV нюрнберзькими ювелірами близько 1350 року було створено срібну печатку університету. На ній зображено Карла IV, який передає святому Вацлаву документ, що символізує передачу університету під опіку святого. Ректор мав знати статут та оголошував його при вступі на посаду. Студенти, які долучалися до університету, давали присягу дотримання статуту. Текст статуту доповнявся рішеннями ректора, його ради або загальних зборів університету. Згодом було створено перші статuti факультетів, які були системно переглянуті тільки в 1385 році [Betts, 1948, p. 62; Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 43–44, 56–57, 72; Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 16, 37, 41, 164; Havránek et al., 1986, s. 11; Havránek

& Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 12; Šmahel, 2016, s. 45–46, 237; Spěváček, 1988, s. 22; Tomek, 1849, s. 18–19, 25–27].

Статут передбачав збір загальних зборів університету два рази на рік. Для того аби не збирати часто загальні збори університету, статутом була передбачена рада університету (concilium universitatis), яка мала складатися з представників всіх націй університету та вирішувати другорядні питання без скликання загальних зборів університету. Рада складалася з вісьмох радників (conciliarii) – по два від кожної нації та переобиралася разом з ректором. Статут не визначав хто може бути радниками. Авторитет магістрів був таким високим, що разом з механізмом обрання радників, давав їм змогу утримувати постійне представництво в раді, тому невдовзі раду почали називати радою магістрів (congregatio magistrorum consilii universitatis). Піст авторитету ради призвів до того, що вона почала ухвалювати рішення не тільки щодо другорядних питань, а й більш важливих. Рішення загальних зборів університету називалися статута (statuta), а рішення ради – конклуса (conclusa) [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 64, 67; Havránek & Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 12, 17–18; Tomek, 1849, s. 27–29].

Відповідно до статуту університету, в ньому було чотири нації, які визначалися за географічним походженням членів університету: чеська нація, куди входили мешканці чеських земель та Угорщини, Трансильванії та інших сусідніх країн; баварська нація, що включала мешканців Баварії, Франконії, Швабії, Каринтії, Тиролю, Австрії, Швейцарії, південну Німеччину та Нідерланди; польська нація включала мешканців Польщі, Литви, Пруссії, Силезії, Лужиці, Майсена, Тюрингії та Верхньої Саксонії; саксонська включала мешканців Померанії, частково Ганноверу та Вестфалії, Бранденбургу, Скандинавії. Поділ на нації було запозичено від Паризького та Болонського університетів. Всі студенти та викладачі належали до цих націй. Університетські нації надавали членам правову, матеріальну та особисту допомогу у випадку необхідності [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 61–62; Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 64–65; Havránek et al., 1986, s. 13; Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 11; Patzak, 1939, p. 88; Rashdall, 1895, p. 217; Spěváček, 1988, s. 22, 24; Štemberková & Ployhar and Univerzita Karlova, 1995, s. 13; Tomek, 1849, s. 20–21].

Канцлером університету, який мав наглядати за діяльністю університету, за дорученням папи та короля було призначено архієпископа Празького. Першим канцлером університету був Арношт з Пардубиць. До його функцій входило здійснення церковного нагляду за університетом, роль вищої інстанції для апеляції над ректорським судом, надання права на викладання магістрам. Фактичне виконання всіх функцій було доручено віцеканцлеру про, що свідчить статут Каролінума [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 54–55, 57; Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 64–65; Thomson, 1950, p. 6; Tomek, 1849, s. 16].

Ректор був головою ради та всього університету та до його повноважень відносилися зовнішні зв'язки,

нагляд за дотриманням статуту університету, управління фінансами та майном університету. Влада ректора обмежувалася статутом, а в нерегульованих ним питаннях ustalеними звичаями. Фактична влада належала самому університету, тобто загальним зборам університету (*generalis congregatio universitatis*), що склалися з усіх студентів та магістрів університету. Всі студенти університету мали підкорятися наказам ректора під страхом штрафу або виключення з університету. Він міг також накладати штрафи та не міг їх списувати без явної неспроможності платника оплатити їх. Дохід ректора складався з третини всіх штрафів та податків, третини плати за реєстрацію нових студентів та третину оплати за листи, на які накладалася печатка ректора. Протягом всього часу на посаді ректор не міг залишати Прагу без спеціального дозволу університету. Також ректор мусив залишатися у Празі деякий час після залишення посади аби бути доступним для суду у випадку виявлення якихось порушень під час його діяльності на посаді ректора [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 66; Havránek & Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 12; Štemberková & Ployhar and Univerzita Karlova, 1995, s. 11; Tomek, 1849, s. 25–27].

Ректор обирався за допомогою вповноважених представників від членів університету один раз на рік, а пізніше на пів року. Механізм вибору вповноважених представників складався з декількох етапів відбору для мінімізації махінацій. Самі вибори були регламентовані по часу та містили штрафні санкції для учасників у випадку порушення їх порядку. Посаду ректора міг отримати тільки добросовісний член університету віком не менше 25 років, який мав хоча б найменший ступінь духовного сану, не був жонатим, не був монахом. Якщо обраний ректор не відповідав критеріям відбору, то проводилися перевибори. Після обрання, новий ректор отримував печатку, був представленим університету у якості ректора, отримував в управління фінанси та звіт про стан університетських фінансів від попередників, після чого отримував всю повноту влади [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 65; Havránek et al., 1986, s. 12; Havránek & Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 12; Spěváček, 1988, s. 24, 26; Tomek, 1849, s. 22–24].

Ректор опікувався загальним управлінням університетом як автономною одиницею, в той час, як декани займалися внутрішнім функціонуванням університету. Виключенням були тільки іспити на звання магістра, де вони підлягали владі канцлера та архієпископа. Відповідно вимог університету, факультети були зобов'язані не допускати до навчання тих то не став членом університету та не визнав його юрисдикцію. Оскільки підпорядкування деканів було більше формальним, то з часом вони ставали все більш незалежними від влади ректора [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 69; Tomek, 1849, s. 31–32].

Прагський університет складався з чотирьох факультетів: теології, юридичного, медичного та факультету вільних мистецтв. Кожен факультет мав виключне право на викладання профільного предмету навчання і був під юрисдикцією університету. Втім факультети самі визначали порядок викладання своїх предметів та необхідний кваліфікаційний рівень

викладачів. На початку функціонування університету ректор безпосередньо керував всіма факультетами, опікуючись як адміністративними справами факультетів та визначаючи склад магістрів факультету. З 1367 року кожен факультет вже мав власного декана [Betts, 1948, p. 63; Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 68; Havránek et al., 1986, s. 11–12; Spěváček, 1988, s. 22, 24, 26; Tomek, 1849, s. 30–31].

Кожен факультет функціонував відповідно власного статуту, який був розроблений відповідно розпорядження Арношта з Пардубиць у 1360 році. Статуту факультетів зачитувалися у визначені дні аби всі студенти їх знали. Лише статут факультету вільних мистецтв зберігся до інших днів у редакції від 1366 року, тоді як інші статуту було втрачено [Tomek, 1849, s. 32–33].

До обов'язків декана факультету входило управління майном факультету, нагляд за поточною діяльністю факультету та дотримання порядку, проведення зборів викладачів, ведення фінансової звітності та обліку кореспонденції, нагляд за випуском студентів. У виконанні своїх функцій декан спирався на допомогу спеціально визначених магістрів: двох збирачів податків (*collectores*) для управління майном та двох оцінщиків (*assessors ad audiendum computum*) для фінансових потоків. Ймовірно ці посади разом з посадами екзаменаторів існували до прийняття статутів факультетів. В 1370 році були визначені чотири магістри з різних націй, які мали разом з деканом видавати дозволи на ведення приватних уроків та контролювати листи, які видає декан від імені факультету [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 69; Šmahel, 2016, s. 241; Tomek, 1849, s. 34–35].

Всі питання, що не були врегульовані статутом, декан мав вирішувати спільно зі своєю радою або на загальних зборах факультету. Відповідно до найстаріших статутів до ради факультету входили тільки магістри, що читали лекції – магістри-викладачі (*magistri actu regentes*). У виняткових випадках залучалися також інші магістри. Магістри, що входили до ради складали присягу дотримуватися статуту та слухатися декана. Відвідування засідань ради було обов'язком магістрів членів ради. Вони не могли залишати засідання раніше ніж передбачено регламентом або без спеціального дозволу декана. Невідвідування або дострокове залишення засідання могло тягти за собою накладення штрафу. Спеціально призначені магістри готували пропозиції, які підлягали розгляду на засіданні ради. Рішення приймалися більшістю голосів. Зазвичай засідання проводилися в суботу [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 70; Tomek, 1849, s. 36–37].

Декан обирався викладачами факультету, які читали лекції, два рази на рік шляхом голосування. Були три способи голосування: публічне голосування (*publica inductio per nuntium*); таємним голосуванням, яке проводили вповноважені особи (*scrutinium*) або декількома голосуючими (*compromissum*). Після обрання декан складав присягу сумлінно виконувати свої обов'язки найстарішому магістру. Після цього йому присягали члени факультету. Заступник декана обирався тільки у випадку, якщо декан не міг

виконувати свої функції [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 68–69; Spěváček, 1988, s. 26; Tomek, 1849, s. 33–36].

На усіх факультетах було визначено тільки два учені звання: вищий рівень – магістри або доктори, та нижчий рівень – бакалаври. У Празькому університеті не існувало різниці між статусом магістра та доктора. Відмінність було тільки у тому, що звання магістра надавалося факультетом теології (*magistri in sacra theologia*) та факультетом вільних мистецтв (*magistri in atribus*), а звання доктора отримувалося на медичному та юридичному факультетах [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 69; Clemens VI et al, 1948, s. 115; Spěváček, 1988, s. 27; Tomek, 1849, s. 37].

Підставою для отримання вченого ступеня бакалавра чи магістра було успішне складання іспиту на відповідний ступінь. Іспит приймали спочатку два екзаменатори (1369 рік), далі три екзаменатори (1371 рік), аз 21 квітня 1378 року кількість екзаменаторів зростає до чотирьох з різних націй на чолі з деканом. Іспити на ступінь бакалавра проводилися чотири рази на рік. Кваліфікаційною вимогою до статусу екзаменатора була ступінь магістра та дворічний досвід читання лекцій та проведення диспутів. Для проходження іспиту на ступінь бакалавра, студент повинен був підтвердити, що прослухав книги, які факультет визначив як необхідні для ступеню бакалавра. За підсумками іспиту, екзаменатори більшістю голосів приймали рішення щодо присудження ступеню (*admission ad gradum*), а також ранжували тих хто отримав звання залежно від рівня їх знань (*locatio*). Результати іспиту оголошувалися окремо тільки здобувачам, які пройшли іспит, а з 15 вересня 1377 року всім здобувачам для уникнення маніпуляцій. Декан записував всіх хто здобував ступінь бакалавра до своєї реєстраційної книги. Зарахований на бакалаврський ступінь студент мав оплатити визначену вартість протягом п'ятнадцяти днів після іспиту. Підтвердженням отримання факультетом плати був знак (*signetum*), який видавав декан. Оплата ступеню могла бути відтермінована у випадку доведення студентом своєї тимчасової неплатоспроможності. Після успішного складання іспиту студент міг зареєструватися на церемонію випуску. На церемонії здійснювалося введення в ступінь бакалавра, що включало, зокрема, також одягання бакалаврського вбрання та присягу сприяти своєму факультету та університету, не отримувати бакалаврський ступінь в інших університетах та навчання в університеті ще протягом мінімум двох років [Tomek, 1849, s. 37–41].

Іспит на отримання ступеня магістр проводився один раз на рік. Для допущення до іспиту здобувач повинен був підтвердити, що прочитав визначені факультетом книги для здобуття ступеня магістра та присягнути, що він народжений у шлюбі, брав участь у призначених диспутах та розраховувався з наставниками. Іспит приймали чотири екзаменатори, які були затверджені віцеканцлером університету, під головуванням самого віцеканцлера або уповноваженої ним особи, найчастіше деканом факультету [Arnost z Pardubic et al, 1948, s. 124–125; Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 55; Tomek, 1849, s. 42].

Відповідно до установчої булли Климента VI, право на викладання (*licentia docendi*) магістри отримували від архієпископа Празького, який був канцлером університету. Найчастіше архієпископ делегував це повноваження віцеканцлеру, який здебільшого був особою з високим духовним статусом [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 55; Clemens VI et al, 1948, s. 115; Spěváček, 1988, s. 27; Tomek, 1849, s. 42].

У випадку успішного складання іспиту, екзаменатори направляли до канцлера рекомендацію щодо надання випускнику ліцензії на викладання. Умовою отримання ліцензії була попередня присяга виконання обов'язків ліцензіата та оплата визначеної суми після отримання ліцензії. Після випускнику надавалася ліцензія, яка включала право на викладання всіх предметів що належали до цього факультету. Статус ліцензіата дозволяв тільки викладати, тоді як магістр мав право впливати на управління факультетом. Часто аби заощадити кошти, випускники отримували статус ліцензіата не отримуючи ступеня магістра [Spěváček, 1988, s. 27; Tomek, 1849, s. 43–44].

Особливий статус в університеті мали студенти та викладачі, які навчалися та викладали в університеті, при цьому будучи монахами. Такі студенти були звільнені від юрисдикції ректора і не складали йому присягу. Вони також не могли обіймати посаду ректора університету. Студенти окремих релігійних орденів могли складати іспити тільки з дозволу керівництва свого ордену [Tomek, 1849, s. 51–52].

Для залучення до викладання ченців орденів Францисканців, Домініканців, Августинців та Кармелітів, Карл IV здобув буллу папи Урбана V, яка зобов'язувала ці ордени тримати в празьких монастирях магістрів теології, які б там викладали. На прохання Карла IV в домініканському монастирі святого Климента в 1347 році було створено школу *studium generale*, яку було доручено організувати Яну з Дамбаха. Подібна школа існувала також при францисканському монастирі святого Якова. Згідно з рішенням генерального капітулу ордену Домініканців, в 1383 році монастир святого Климента стане головним навчальним закладом ордену Домініканців. Було також укладено угоду щодо включення школи святого Климента до Празького університету між генералом ордену Домініканців Раймондом Капуанським (1330–1399) та ректором Празького університету [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 76; Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 135; Štemberková & Ployhar, J. and Univerzita Karlova, 1995, s. 6; Tomek, 1849, s. 52–53].

Карл IV також досяг домовленості з папою та керівництвом ордену Бернардинців про те, що всі богемські абати цього ордену мають відправляти по два брати в Прагу для вивчення теології та забезпечили їх утримання. З метою полегшення побуту прибулих братів до Праги, Карл IV подарував ордену будинок у Старому Місті, відомий під назвою будинку святого Бернарда [Tomek, 1849, s. 53].

В 1372 році виник спір між юридичним факультетом та магістрами Каролінума, що права власності на будинок Екарта Сапієнція (*Ekarta Sapientia*), який було передано Каролінуму в дар від короля. Юридичний

факультет стверджував, що будинок належав їм поки магістр Каролінума Ян Дрштка не перешкодив їх володінню. Ректор Микулаш з Колобржега вирішив цей спір на користь юридичного факультету і наказав звільнити будинок. Ян Дрштка не підкорився рішення і подав апеляцію до канцлера університету та архієпископа празького Яна. Рішення архієпископа в цій справі не відоме, але це стало початком розколу університету [Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 165; Tomek, 1849, s. 55–56].

В день святого Георгія в 1372 році було проведено вибори нового ректора. 23 квітня 1372 року попередній ректор Микулаш з Колобржега разом з членами юридичного факультету відмовився визнавати ці вибори. Вже 25 квітня члени юридичного факультету обрали собі ректора, яким став граф Ян Пернштейн. Отримавши дозвіл короля вони створили юридичний університет, який надалі очолювався власним ректором (rector universitatis juristarum studii Pragensis) [Betts, 1948, p. 62; Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 58, 72; Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 60–61, 165; Havránek et al., 1986, s. 15; Havránek & Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 14; Kavka and Univerzita Karlova, 1962, p. 11; Patzak, 1939, p. 87; Rashdall, 1895, p. 216, Šmahel, 2016, s. 46–47; Spěvák, 1988, s. 32; Štemberková & Ployhar and Univerzita Karlova, 1995, s. 11; Thomson, 1950, p. 7; Tomek, 1849, s. 56].

Надалі в Празі функціонували два університети – загальний з трьома факультетами, який слідував паризькій моделі устрою та вважав себе справжнім університетом, та юридичний, який схилявся до болонської моделі устрою. Обидва університети були під юрисдикцією канцлера в особі архієпископа [Patzak, 1939, p. 87].

В 1372 році було розроблено статут юридичного університету, який був проголошений вже 1374 році. Відповідно до статуту університет було поділено на чотири нації, ректор обирався один раз на рік в день святого Георгія, обмежень по науковому ступеню на посаду ректора не було, одна особа могла бути ректором декілька разів, до повноважень ректора входило управління щоденною діяльністю університету та майна. Керувати ректору допомагала його рада, яка, як і в загальному університеті, ймовірно, складалася з восьми представників. Оскільки юридичний університет складався з одного факультету, то ректор виконував і функції декана. На прохання ректора Яна Гранзойського та доктора Вільгельма, Карл IV у 1373 році подарував будинок, придбаний у свого камергера Пешліна, для створення юридичного колегіуму [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 76; Čornejová & Svatoš and Univerzita Karlova, 1995, s. 165–167; Havránek et al., 1986, s. 10; Havránek & Kavka and Univerzita Karlova, 1964, s. 14, 17; Tomek, 1849, s. 57–58].

Статус Праги як імператорської резиденції робив

Празький університет найкращим вибором для навчання синів німецької знаті та духовенства. Чеська знать та духовенство так само обирали Прагу для навчання та здобуття вчених ступенів, особливо за сприяння Карл IV та архієпископа Арношта з Пардубиць. Студентами були люди різного віку та суспільного статусу. Багато студентів, які вивчали теологію та церковне право, мали вже поважний вік та високий соціальний статус – серед них зустрічалися священники, каноніками та абатами монастирів. Звісно серед студентів були також представники чеської та іноземної буржуазії, синів купців. Крім того, в університеті навчалися сини бідної знаті, сільські жителі та навіть мандрівні студенти [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 78–80].

Студенти, бакалаври та магістри носили спеціальний одяг, який відрізняв їх від інших жителів Праги. Кожен член університету носив вбрання відповідного свого рангу згідно зі статутом університету [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 83].

Празький університет налічував близько 7000 членів, що відносило його до найбільших за чисельністю тогочасних університетів. Болонський університет тоді налічував близько 10000 членів. Празький університет користувався особливим авторитетом серед інших університетів через те що належав до трьох європейських університетів – разом з Паризьким та Оксфордським, – які мали у своєму складі теологічний факультет [Chaloupecký and Univerzita Karlova, 1948, s. 83, 85].

Висновки. Празький університет став першим університетом в Центрально-Східній Європі. Його було засновано відповідно до всіх тогочасних канонів, що передбачали дозвіл від папи римського, імператора, короля та сейму Богемії. Карл IV сприяв розвитку університету, надаючи йому фінансові ресурси та політичну підтримку. Навчання в університеті проводили видатні викладачі свого часу. Створення колегіумів сприяло збереженню викладацького складу та забезпечило належні умови для проживання та навчання студентів. Статут університету, розроблений за ініціативою Арношта з Пардубиць, визначив засади функціонування університету як незалежної інституції. Університет мав значний ступінь автономії від держави і всі викладачі та студенти університету утворили окремий прошарок суспільства зі своїм особливим менталітетом. Таке ядро освічених людей мало велику питому вагу в Празі та сприяло якісній зміні самого суспільства, що й проявилось надалі в гуситському русі зокрема.

Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на дослідженні навчального процесу в університеті, впливі університету на розвиток чеських земель.

Список використаних джерел

- Arnost z Pardubic., et al, 1948. *Forma magistrorum (Praha, 12. června 1359)*, Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, s. 124–125.
- Betts, R. R., 1948. The University of Prague: 1348, *The Slavonic and East European Review*, 27, no. 68, p. 57–66.

- Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, 140 s.
- Clemens VI., et al, 1948. *Zakládací bula Univerzity Karlovy v Praze (Avignon, 26. ledna 1347)*, Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, s. 113–115.
- Čornejová, I., Svatoš, M. and Univerzita Karlova, 1995. *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48 – 1622*, Praha: Univerzita Karlova, 322 s.
- Havránek, J. et al., 1986. *Universitas Carolina 1348 – 1984*, Praha: Univerzita Karlova, 78 s.
- Havránek, J., Kavka, F. and Univerzita Karlova, 1964. *Stručné dějiny University Karlovy*. Praha: Univerzita Karlova ve Státním pedagogickém nakladatelství, 345 s.
- Kalousek, J., 1878. *Karel IV. otec vlasti: ku pětistoleté památce jeho úmrtí, jejíž oslava dne 29. listopadu 1878 pojí se s otevřením nového mostu v Praze*, V Praze: Tiskem a nákladem Jos. R. Vilímka, 223 s.
- Karel IV., et al, 1948a. *Zakládací listina Univerzity Karlovy v Praze (Praha, 7. dubna 1348)*, Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, s. 117–119.
- Karel IV., et al, 1948b. *Zakládací listina Pražské univerzity (Eisenach, 14. ledna 1349)*, Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, s. 121–122.
- Kavka, F. and Univerzita Karlova, 1962. *The Caroline University of Prague a short history*, Praha: Univerzita Karlova, 99 p.
- Patzak, V., 1939. The Caroline University of Prague, *The Slavonic and East European Review* 19, no. 53/54, p. 83–95.
- Rashdall, H., 1895. *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Vol. 2, Part 1, Oxford: Oxford University Press, 315 p.
- Šmahel, F., 2016. *Alma mater Pragensis*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 614 s.
- Spěváček, J., 1988. *Založení Univerzity Karlovy*, Praha: Melantrich, 40 s.
- Štemberková, M., Ployhar, J. and Univerzita Karlova, 1995. *Universitas Carolina Pragensis*, Praha: Karolinum, 140 s.
- Thomson, S. H., 1950. Learning at the Court of Charles IV, *Speculum* 25, no. 1, p. 1–20. Available at: <https://doi.org/10.2307/2850000>.
- Tomek V., 1849. *Wacslava Wladiwoje Tomka Děje university pražské*, 320 s.
- Антонова, О. С., Дубасенюк, О. А., 2015. Становлення й розвиток університетів центрально–східної Європи як культурно–освітніх та наукових осередків, *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно–педагогічної академії ім. Тараса Шевченка : Серія: Педагогіка*, Вип. 5, с. 3–10.
- Ткаченко, М., 2015. Болонський університет: історія, традиції, сьогодення, *Освітологія*, с. 104–109.

References

- Arnost z Pardubic., et al, 1948. *Forma magistrorum (Praha, 12. června 1359)*, Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, s. 124–125. (in Czech).
- Betts, R. R., 1948. The University of Prague: 1348, *The Slavonic and East European Review*, 27, no. 68, p. 57–66. (in English).
- Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, 140 s. (in Czech).
- Clemens VI., et al, 1948. *Zakládací bula Univerzity Karlovy v Praze (Avignon, 26. ledna 1347)*, Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, s. 113–115. (in Czech).
- Čornejová, I., Svatoš, M. and Univerzita Karlova, 1995. *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48 – 1622*, Praha: Univerzita Karlova, 322 s. (in Czech).
- Havránek, J. et al., 1986. *Universitas Carolina 1348 – 1984*, Praha: Univerzita Karlova, 78 s. (in Czech).
- Havránek, J., Kavka, F. and Univerzita Karlova, 1964. *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha: Univerzita Karlova ve Státním pedagogickém nakladatelství, 345 s. (in Czech).
- Kalousek, J., 1878. *Karel IV. otec vlasti: ku pětistoleté památce jeho úmrtí, jejíž oslava dne 29. listopadu 1878 pojí se s otevřením nového mostu v Praze*, V Praze: Tiskem a nákladem Jos. R. Vilímka, 223 s. (in Czech).
- Karel IV., et al, 1948a. *Zakládací listina Univerzity Karlovy v Praze (Praha, 7. dubna 1348)*, Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, s. 117–119. (in Czech).
- Karel IV., et al, 1948b. *Zakládací listina Pražské univerzity (Eisenach, 14. ledna 1349)*, Chaloupecký, V. and Univerzita Karlova, 1948. *Karlova universita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha: Orbis, s. 121–122. (in Czech).
- Kavka, F. and Univerzita Karlova, 1962. *The Caroline University of Prague a short history*, Praha: Univerzita Karlova, p. 99. (in English).
- Patzak, V., 1939. The Caroline University of Prague, *The Slavonic and East European Review* 19, no. 53/54, p. 83–95. (in English).
- Rashdall, H., 1895. *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Vol. 2, Part 1, Oxford: Oxford University Press, 315 p. (in English).
- Šmahel, F., 2016. *Alma mater Pragensis*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 614 s. (in Czech).
- Spěváček, J., 1988. *Založení Univerzity Karlovy*, Praha: Melantrich, 40 s. (in Czech).
- Štemberková, M., Ployhar, J. and Univerzita Karlova, 1995. *Universitas Carolina Pragensis*, Praha: Karolinum, 140 s. (in Czech).
- Thomson, S. H., 1950. Learning at the Court of Charles IV, *Speculum* 25, no. 1, p. 1–20. Available at: <https://doi.org/10.2307/2850000>. (in English).
- Tomek V., 1849. *Wacslava Wladiwoje Tomka Děje university pražské*, 320 s. (in Czech).
- Antonova, O. Ye., Dubaseniuk, O. A., 2015. Stanovlennia y rozvytok univertsytetiv tsentralno–skhidnoi Yevropy yak kulturno–osvitnikh ta naukovykh oseredkiv [The formation and development of universities in Central and Eastern Europe as cultural, educational and scientific centers], *Naukovyi visnyk Kremenetskoï oblasnoï humanitarno–pedahohichnoï akademii im. Tarasa Shevchenka : Serii: Pedahohika*, Vyp. 5. c. 3–10. (in Ukrainian).
- Ткаченко, М., 2015. Болонський університет: історія, традиції, сьогодення [University of Bologna: history, traditions, nowadays], *Освітлологія*. с. 104–109. (in Ukrainian).

Dmytro Pnytskyy

Post-graduate student of the Department of Ancient, Middle Ages and Premodern History of Ukraine,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

THE FOUNDING OF THE UNIVERSITY OF PRAGUE BY CHARLES IV OF LUXEMBOURG AND ITS DEVELOPMENT IN THE 1450S – 1470S

The article highlights the founding of the University of Prague by Charles IV of Luxembourg (1316 – 1378) and its development in the 1450s – 1470s. The scientific novelty lies in the comprehensive study of the genesis of the university through the prism of its institutional formation. The first attempt to found a university in the Czech lands was made by King Wenceslas II (1271 – 1305), which ended in failure due to resistance from the nobility. The situation changed with the coming to power of Charles VI. Having ascended the throne of Bohemia, and then of the Holy Roman Empire, Charles IV sought to glorify Prague and ensure the development of his lands. Successful negotiations were held with Pope Clement VI (1291 – 1352), who issued a bull with permission to open a university in Prague. Then Charles IV issued two charters, which granted the university the appropriate legal status and privileges. Education at the university began in 1347, with the participation of both local and invited teachers from abroad. Teachers independently provided the educational process and equipped the place of study. Later, more organized forms of educational institutions were created – colleges, the most famous of which are the Carolinum and the College of All Saints. The model of organization of the University of Prague was formed by synthesizing the Paris and Bologna models of the organization of medieval universities. In 1360, at the initiative of Arnost of Pardubice (1297 – 1364), the first statute of the University of Prague was created, which determined the powers of the rector, the general assembly of the university, the university council, the procedure for electing the rector and members of the council, and determined the division into nations. The university consisted of four faculties, which regulated the procedure for teaching a specialized subject. The faculties were managed by deans and their councils. All faculties offered two academic degrees – bachelor's and master's – which were awarded by passing relevant examinations. Masters could obtain the right to teach. In 1372, an independent law university was established on the basis of the law faculty of the University of Prague. The University of Prague was the first in Central and Eastern Europe and played a significant role in the historical development of the Czech lands.

Keywords: *University of Prague, Charles IV of Luxembourg, Arnost of Pardubice, university statute, founding of the university, Carolinum.*

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що не має конфлікту інтересів щодо даного дослідження, включаючи фінансовий, особистий, авторський або будь-який інший, який міг би вплинути на дослідження, а також на результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження було проведено без фінансової підтримки.

Доступність даних

Усі дані доступні в цифровій або графічній формі в основному тексті рукопису.

Використання штучного інтелекту

Автор підтверджує, що при створенні даної роботи він не використовував технології штучного інтелекту.

Статус статті:

Отримано: 16.02.2026 Прийнято: 14.03.2026 Опубліковано: 15.04.2026

Creative Commons Attribution NonCommercial ShareAlike License (CC BY-NC-SA 4.0)

ISSN 2523-4498 (Print) ISSN 2786-6513 (Online)